

BAB 7

KESULTANAN MELAYU PAHANG, PERAK, TERENGGANU DAN SELANGOR

Sinopsis

Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor merupakan kelangsungan daripada Kesultanan Melayu Melaka. Pengasas Kesultanan Pahang dan Perak merupakan kesinambungan langsung daripada Kesultanan Melayu Melaka. Pengasasan Kesultanan Selangor dan Terengganu pula berkait rapat dengan Kesultanan Johor Riau. Oleh itu, warisan Kesultanan Melayu Melaka diteruskan oleh Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor. Hal ini dapat dilihat dalam sistem pemerintahan, agama Islam dalam pemerintahan, perundangan, adat istiadat, persuratan, dan ekonomi.

Apakah yang akan anda pelajari?

1. Menerangkan kelangsungan Kesultanan Melayu Melaka di Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.
2. Menghuraikan warisan Kesultanan Melayu Melaka terhadap Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor hingga kini.

Tengkolok Sultan Perak dikenali dengan lipatan Ayam Patah Kepak.

Tengkolok Sultan Selangor dikenali dengan lipatan Setanjak Balung Raja.

Tengkolok Sultan Terengganu dikenali dengan lipatan Belalai Gajah.

Tengkolok Sultan Pahang dikenali dengan lipatan Helang Menyongsong Angin.

Apakah elemen kewarganegaraan dan nilai sivik yang anda dapati?

1. Menilai kepentingan kelangsungan warisan pentadbiran negara.
2. Menjelaskan tanggungjawab pemimpin dan rakyat dalam sebuah negara.
3. Menghuraikan kepentingan sumbangan warisan Kesultanan Melayu.
4. Merumuskan iktibar yang diperoleh daripada sejarah Kesultanan Melayu.

Kemahiran Pemikiran Sejarah yang anda dapati:

1. Memahami kronologi kelangsungan Kesultanan Melayu Melaka melalui peristiwa pengasasan Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.
2. Meneroka bukti kelangsungan warisan sistem pemerintahan Kesultanan Melayu Melaka dalam kerajaan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.
3. Membuat interpretasi warisan persuratan Kesultanan Melayu Melaka di Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.
4. Membuat imaginasi kelangsungan adat istiadat Kesultanan Melayu Melaka di Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.
5. Membuat rasionalisasi kelangsungan warisan Kesultanan Melayu Melaka di Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor.

Pengenalan

Pengasasan Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor menandakan lahirnya empat buah negeri Melayu berdaulat. Legasi Kesultanan Melayu Melaka diteruskan secara langsung di Pahang dan Perak, manakala pengasasan Kesultanan Terengganu dan Selangor merupakan kesinambungan daripada Kesultanan Johor Riau.

Kesultanan Pahang

Kesultanan Pahang diasaskan oleh keluarga diraja Kesultanan Melayu Melaka pada zaman kegemilangan kerajaan tersebut.

Pada abad ke-15, Pahang merupakan sebahagian wilayah naungan Kesultanan Melayu Melaka. Seri Bija Diraja dilantik sebagai wakil untuk mentadbir Pahang. Semasa Melaka diperintah oleh Sultan Mansur Shah, baginda telah menghantar puteranya, Raja Muhammad untuk ditabalkan sebagai Sultan Pahang.

Raja Muhammad berangkat dari Melaka ke Pahang diiringi oleh golongan bangsawan Melaka. Mereka telah dilantik sebagai Bendahara, Penghulu Bendahari, Temenggung dan Hulubalang Besar serta pengikut mereka untuk membantu mentadbir kerajaan Pahang.

Raja Muhammad mengasaskan Kesultanan Pahang pada tahun 1470 dengan gelaran Sultan Muhammad Shah.

Sultan Muhammad Shah mendirikan pusat pemerintahan di Pekan, berhampiran Kuala Sungai Pahang. Wilayah pemerintahan kerajaan Pahang meliputi dari Sedili Besar hingga Terengganu.

Peta menunjukkan pusat pemerintahan Kesultanan Pahang. (Sumber: Adaptasi daripada Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 80)

Istana Abu Bakar di Pekan, Pahang. (Sumber: Koleksi DBP, 2016)

Sultan Abdul Jamil Shah merupakan sultan ketiga yang memerintah Pahang (1495-1512) dan antara sultan yang masyhur. Baginda mengekalkan hubungan yang harmoni dengan Kesultanan Melayu Melaka. Baginda juga berjaya mempertahankan Pahang semasa diserang oleh Siam bersama-sama bantuan daripada Kesultanan Melayu Melaka.

Sultan Abdul Ghafur Muhiyuddin Shah (1592-1614) tidak meninggalkan waris kerana puteranya Raja Muda Abdullah mangkat. Oleh itu, Pahang diperintah oleh Kesultanan Johor Riau dari tahun 1614 hingga 1884. Ketika ini Pahang merupakan wilayah pegangan Bendahara Johor.

Keluarga Bendahara Johor yang mentadbir Pahang, kemudian mengasaskan Kesultanan Pahang yang baharu. Pengasasnya ialah Bendahara Siwa Raja Wan Ahmad. Wan Ahmad ditabalkan sebagai Sultan Pahang pada 12 Disember 1884 dengan gelaran Sultan Ahmad Al-Muazzam Shah. Dengan penggunaan gelaran sultan ini, maka muncullah kesultanan baharu di Pahang yang berdaulat dan kekal hingga hari ini.

Sultan Ahmad Al-Muazzam Shah.
(Sumber: Ihsan Arkib Negara)

Cerna Minda

Siapakah yang mengasaskan Kesultanan Melayu Pahang?

KPS

Aktiviti: Kajian dokumen.

Kajian dokumen melalui teks *Sulalatus Salatin*, karangan Tun Seri Lanang yang diselenggarakan oleh A. Samad Ahmad terbitan Dewan Bahasa dan Pustaka, 2001.

Antara kandungan teks ini pada halaman 153:

"Maka baginda pun menyuruh memanggil Seri Bija Diraja ke Pahang. Maka Seri Bija Diraja pun datanglah. Maka Raja Muhammad pun diserahkan baginda kepada Seri Bija Diraja, disuruh rajakan di Pahang."

Secara berkumpulan, jawab soalan yang berikut:

- Apakah peristiwa yang berlaku?
- Bagaimanakah perkaitan peristiwa tersebut dengan pengasasan Kesultanan Pahang?
- Berikan interpretasi anda terhadap peristiwa tersebut.

Peristiwa Sepak Raga

Kesultanan Perak

Kesultanan Perak diasaskan oleh keluarga diraja Kesultanan Melayu Melaka pada abad ke-16. Kerajaan ini lahir selepas berakhirnya Kesultanan Melayu Melaka yang berpusat di Melaka.

Pada abad ke-15, Perak merupakan sebahagian wilayah naungan Kesultanan Melayu Melaka. Serangan Portugis menyebabkan Sultan Mahmud Shah dan keluarga meninggalkan Melaka dan akhirnya bersemayam di Kampar, Sumatera. Pembesar Perak bernama Tun Saban dan Nakhoda Kassim telah ke Kampar menjemput putera Sultan Mahmud Shah bernama Raja Muzaffar untuk ditabalkan sebagai Sultan Perak.

Raja Muzaffar berangkat ke Perak bersama-sama alat kebesaran berupa sebilah pedang Cura Si Manja Kini, sebilah keris, cap mohor, nobat dan Surat Ciri. Baginda berangkat ke Perak bersama-sama anak, isteri, para pengikut dan pengiring yang menjemputnya dari Perak.

Raja Muzaffar mengasaskan Kesultanan Perak pada tahun 1528 dengan gelaran Sultan Muzaffar Shah.

Sultan Muzaffar Shah mendirikan pusat pemerintahan yang pertama di Tanah Abang, di pesisir Sungai Perak. Keturunan Sultan Muzaffar Shah mewarisi takhta hingga hari ini.

Peta menunjukkan pergerakan Raja Muzaffar dari Kampar ke Perak.

(Sumber: Adaptasi daripada Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 33)

Aktiviti "Lawatan ke Galeri" (Gallery Walk)

1. Murid dibahagikan kepada beberapa kumpulan.
2. Setiap kumpulan dikehendaki merujuk pelbagai sumber dan melayari Internet bagi mengumpul maklumat berkaitan alat regalia Kesultanan Perak.
3. Dapatan yang diperolehi akan ditampal di dalam kelas.
4. Setiap kumpulan akan bergerak melihat dan menganalisis hasil dapatan kumpulan lain.
5. Setiap kumpulan akan berbincang bersama-sama ahli kumpulan berkenaan dapatan kumpulan dan membuat penambahbaikan maklumat.

Glosari

Surat Ciri: kalimah ucapan berbentuk puisi yang memuji kebesaran Raja-Raja Melayu. Asalnya ditulis dalam bahasa Sanskrit, tetapi kini kandungannya ditambah dengan bahasa Melayu lama dan bahasa Arab.

Tahukah Anda?

Alat kebesaran mesti ada semasa pertabalan raja di negeri-negeri Melayu seperti Perak, Pahang, Terengganu, Selangor, Kedah, Kelantan, Perlis, Negeri Sembilan dan Johor juga dikenali sebagai alat regalia. Alat kebesaran terdiri daripada pedang, keris, mahkota dan nobat. Misalnya di Perak, antara alat kebesaran tersebut termasuklah Pedang Cura Si Manja Kini, Keris Taming Sari dan Mahkota Diraja.

Istana Iskandariah, Kuala Kangsar, Perak.
(Sumber: Koleksi DBP, 2017)

Sultan Iskandar Dzulkarnain, Sultan Perak ke-15 (1752-1765) telah memperkemas sistem pentadbiran negeri Perak dan mula mengguna pakai *Undang-Undang 99 Perak*.

Peta menunjukkan pusat pemerintahan Kesultanan Perak.

(Sumber: Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 34)

Tahukah Anda?

Tun Saban dan saudara perempuannya Tok Temong merupakan pembesar asal wilayah di negeri Perak. Gambar menunjukkan makam Tok Temong. Tok Temong merupakan pemerintah di daerah Temong, Perak sebelum bermula pemerintahan Sultan Muzaffar Shah. Pada hari pertabalan baginda, Tok Temong telah menghadiahkan baginda sebutir batu geliga dinamakan Mestika Embun yang dijadikan alat kebesaran negeri Perak hingga hari ini.

Makam Tok Temong.
(Sumber: Koleksi DBP, 2017)

Susur galur pemerintah Kesultanan Melayu Pahang dan Perak merupakan keturunan langsung Kesultanan Melayu Melaka. Oleh itu, kedua-dua negeri ini meneruskan legasi Kesultanan Melayu Melaka dalam institusi kesultannya.

Cerna Minda

Siapakah pembesar Perak yang menjemput Raja Muzaffar untuk menjadi sultan di Perak?

Senarai Sultan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor

Kesultanan Terengganu

Kesultanan Terengganu mempunyai kaitan rapat dengan Kesultanan Johor Riau. Kesultanan ini diasaskan pada awal abad ke-18 oleh keluarga diraja daripada susur galur Bendahara Johor Riau.

Terengganu merupakan wilayah naungan Kesultanan Johor Riau sejak abad ke-16. Pada tahun 1708, Sultan Abdul Jalil menganugerahkan Terengganu kepada Tun Zainal Abidin, iaitu putera kepada Tun Habib Abdul Majid, Bendahara Johor Riau yang ke-11. Tun Zainal Abidin juga merupakan putera angkat Raja Patani yang digelar Nang Chayam (Raja Kuning). Raja Patani telah menyediakan kelengkapan untuk menabalkan Tun Zainal Abidin sebagai Sultan Terengganu.

Tun Zainal Abidin berangkat ke Terengganu diiringi oleh 80 orang keluarga Patani termasuk beberapa orang tokoh agama seperti Qadhi Wan Imam Mahmud dan Che Buang. Antara alat kebesaran yang turut dibawa termasuklah keris diraja, keris panjang Nang Chayam.

Tun Zainal Abidin mengasaskan Kesultanan Terengganu pada tahun 1708 dengan gelaran Sultan Zainal Abidin I.

Sultan Zainal Abidin I mendirikan pusat pemerintahan yang pertama di Tanjung Baru, Kuala Berang. Wilayah Terengganu semasa diasaskan meliputi dari Kemaman hingga Besut. Keturunan Sultan Zainal Abidin I mewarisi takhta Terengganu hingga hari ini.

Peta menunjukkan pusat pemerintahan Kesultanan Terengganu.

(Sumber: Adaptasi daripada Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 90)

Tahukah Anda?

Patani merupakan antara Kesultanan Melayu yang wujud pada abad ke-16 hingga ke-19. Kesultanan Patani pernah diperintah oleh raja-raja perempuan, iaitu Raja Biru, Raja Hijau, Raja Ungu dan Raja Kuning. Mereka digelar Nang Chayam.

(Sumber: Siti Hawa Salleh (Penyelenggara), *Hikayat Patani*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 1992, hlm. xi-xii)

Istana Maziah yang siap dibina pada tahun 1897.
(Sumber: Muzium Negeri Terengganu)

Sultan Zainal Abidin III (1881-1918).

(Sumber: Mohamed Anwar Omar Din dan Nik Amur Nik Mahmud, *Dirgahayu Tuanku, Sejarah Kesultanan Terengganu 1708-2008*, Kuala Terengganu: Yayasan Diraja Sultan Mizan, 2011, hlm. 299)

Istana Maziah yang moden di Kuala Terengganu.

(Sumber: Muzium Negeri Terengganu)

Sultan Zainal Abidin III (1881-1918) merupakan antara Sultan Terengganu yang masyhur. Baginda terkenal sebagai sultan yang membawa pemodenan Terengganu. Antara sumbangan penting baginda termasuklah pengubalan undang-undang tubuh, iaitu *Undang-Undang Bagi Diri Kerajaan Terengganu* yang dikenali sebagai *Itqan al-muluk bi ta'dil al-suluk*. Baginda juga memperkemaskan sistem sukat dan timbang, menubuhkan mahkamah syariah, menubuhkan pasukan polis dan membina Istana Maziah, istana rasmi Kesultanan Terengganu hingga hari ini.

Aktiviti

"Hentian Bas" (Bus Stop)

Gambar menunjukkan kupang emas (duit syiling) yang digunakan semasa pemerintahan Sultan Zainal Abidin I. Gambar di sebelah kiri, tercetak nama baginda, manakala gambar di sebelah kanan permukaan tercatat "Khalifah al-Mukmin".

1. Gambar ini ditampal pada dinding kelas dengan dicerakinkan soalan yang berbeza-beza, iaitu:
 - (a) Apakah kepentingan penemuan duit syiling tersebut? (Hentian Pertama)
 - (b) Nyatakan pengaruh Islam yang terdapat pada duit syiling ini. (Hentian Kedua)
 - (c) Bagaimanakah duit syiling ini dihasilkan pada zaman itu? (Hentian Ketiga)
 - (d) Apakah bahan dan teknologi yang digunakan untuk menghasilkan duit syiling ini? (Hentian Keempat)
2. Bergerak secara berkumpulan dari satu hentian ke hentian yang lain sambil berbincang soalan yang diberikan.
3. Kongsikan pendapat dan rekodkan ulasan serta maklumat yang diperolehi.

Kesultanan Selangor

Kesultanan Selangor diasaskan oleh keluarga diraja Bugis yang berpengaruh dalam Kesultanan Johor Riau pada abad ke-18.

Selangor merupakan sebahagian daripada wilayah naungan Kesultanan Johor Riau sejak abad ke-16. Pada abad ke-18, masyarakat Bugis semakin ramai menetap di Selangor. Pada ketika itu, Daeng Chelak yang berketurunan Bugis menjadi Yang di-Pertuan Muda Kesultanan Johor Riau.

Putera Daeng Chelak bernama Raja Lumu telah menghadap Sultan Perak, Sultan Mahmud Shah untuk mendapatkan pengiktirafan. Sultan Mahmud Shah telah menabalkan Raja Lumu sebagai sultan Selangor. Baginda dianugerahkan nobat dan cap mohor.

Raja Lumu mengasaskan Kesultanan Selangor pada tahun 1766 dengan gelaran Sultan Salehuddin Shah.

Sultan Salehuddin Shah mendirikan pusat pemerintahan pertama di Kuala Selangor. Keturunan Sultan Salehuddin Shah mewarisi takhta Selangor hingga hari ini.

Peta menunjukkan pusat pemerintahan Kesultanan Selangor.

(Sumber: Adaptasi daripada Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 44)

Istana Alam Shah, Klang, Selangor.
(Sumber: Koleksi DBP, 2017)

Tahukah Anda?

Klang merupakan wilayah penting di Selangor semasa Kesultanan Melayu Melaka. Naskhah *Sulalatus Salatin* mencatatkan bahawa Sultan Muzaffar Shah telah melantik Tun Perak sebagai penghulu di Klang sebelum Tun Perak menjadi Bendahara Melaka yang masyhur.

Sultan Ala'iddin Suleiman Shah (1898-1938) merupakan antara Sultan Selangor yang masyhur. Pada zaman baginda, banyak jalan raya dan landasan kereta api telah dibina. Pembinaan rumah dan kedai meningkat terutama di Kuala Lumpur dan Klang. Kebijakan baginda memerintah telah mendorong rakyat mengadakan sambutan keramaian Jubli Emas di Klang sempena genap 40 tahun pemerintahan baginda.

Sultan Ala'iddin Suleiman Shah.

(Sumber: Cheah Jin Seng, *Selangor 300 Early Postcards*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 21)

Cerna Minda

Bagaimanakah Raja Lumu memperoleh pengiktirafan untuk ditabalkan menjadi Sultan Selangor?

Aktiviti

"Saya Lihat, Saya Fikir, Saya Bertanya" (*I See, I Think, I Wonder*)

Kubu pertahanan di Kuala Selangor.

Kuala Selangor merupakan pusat pentadbiran kerajaan Selangor mulai tahun 1766. Pemerintahan di lokasi ini diteruskan oleh Sultan Ibrahim dan Sultan Muhammad. Namun, Sultan Abdul Samad memindahkan ibu kota Selangor ke Jugra pada tahun 1857. Ibu kota Selangor kemudian berpindah pula ke Klang dan seterusnya ke Shah Alam hingga hari ini.

Secara berkumpulan, lakukan aktiviti yang berikut:

1. Bincang dan tuliskan, apakah yang anda nampak pada gambar di atas?
2. Menyenaraikan kepentingan pusat pentadbiran.
3. Menyenaraikan kriteria yang perlu diambil kira untuk membina pusat pentadbiran sesebuah kerajaan.
4. Membentangkan dapatan di hadapan kelas.

7.2 Warisan Kesultanan Melayu Melaka di Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor

Pengenalan

Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor memiliki keunikan warisan Kesultanan Melayu Melaka yang merangkumi aspek sistem pemerintahan, agama Islam dalam pemerintahan, perundangan, adat istiadat, persuratan dan ekonomi.

Sistem Pemerintahan

Aspek utama warisan sistem pemerintahan Kesultanan Melayu Melaka ialah Sultan sebagai tonggak utama kerajaan dan penggantian pemerintah yang berasaskan Adat Temenggung. Di negeri Perak, putera sultan juga akan mewarisi takhta tetapi melalui sistem penggiliran. Asas pentadbiran Kesultanan Melayu Melaka melalui Sistem Pembesar Empat Lipatan turut diwarisi oleh negeri-negeri ini.

Kesultanan Pahang

- Mengamalkan sistem pewarisan takhta. Waris ganti digelar Tengku Mahkota. Pelantikan sultan juga atas persetujuan Jumaah Pangkuan Diraja Negeri.
- Sistem pentadbiran masih berasaskan pembesar empat, lapan dan enam belas. Empat pembesar utama Pahang ialah:
 - (a) Orang Kaya Indera Shahbandar
 - (b) Orang Kaya Indera Segara
 - (c) Orang Kaya Pahlawan
 - (d) Orang Kaya Indera Perba Jelai
- Pemerintahan kerajaan negeri dijalankan bersama-sama Majlis Mesyuarat Kerajaan.

Panji Diraja Pahang

Keris Panjang Diraja Pahang

(Sumber: Ahmad Sarji (ed.), *The Rulers of Malaysia*, Singapura: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 81)

Kesultanan Perak

- Mengamalkan sistem penggiliran. Dewan Negara Perak bertanggungjawab memilih dan melantik sultan. Sistem penggiliran seperti susunan yang berikut:

Sultan

Panji Diraja Perak

Keris Taming Sari, keris kebesaran diraja negeri Perak.

(Sumber: *Alat-alat Kebesaran Di Raja Perak*, Kuala Lumpur: Kementerian Kebudayaan, Belia dan Sukan Malaysia, 1986, hlm. 10)

- Sistem pentadbiran masih berasaskan pembesar empat, lapan, enam belas dan tiga puluh dua. Empat pembesar utama Perak ialah:
 - (a) Orang Kaya Bendahara Seri Maharaja
 - (b) Orang Kaya Besar Maharaja Di-Raja
 - (c) Orang Kaya Temenggong Paduka Raja
 - (d) Orang Kaya Menteri Paduka Tuan
- Pemerintahan kerajaan negeri dijalankan bersama-sama Majlis Mesyuarat Kerajaan.

Kesultanan Terengganu

- Mengamalkan sistem perwarisan takhta. Waris ganti digelar Yang Di-Pertuan Muda.
- Walau bagaimanapun, Dewan Pangkuan Diraja berhak memilih dan melantik sultan. Jumaah ini turut dikenali sebagai *Ahli al-Hal wa al-Aqad* yang bermaksud ahli yang memilih dan menjadikan raja.
- Pemerintahan kerajaan negeri dijalankan bersama-sama Majlis Mesyuarat Kerajaan.

Panji Diraja Terengganu

Keris Panjang Diraja Terengganu

(Sumber: Mohamed Anwar Omar Din dan Nik Anuar Nik Mahmud, *Dirgahayu Tuanku, Sejarah Kesultanan Terengganu 1708-2008*, Kuala Terengganu: Yayasan Diraja Sultan Mizan, 2011, hlm. 1)

Kesultanan Selangor

- Mengamalkan sistem perwarisan takhta. Waris ganti digelar Raja Muda. Pelantikan sultan juga atas nasihat dan pengesahan Dewan di-Raja.
- Dewan di-Raja bertanggungjawab membantu dan menasihati sultan dalam menjalankan fungsi baginda. Antara anggota dewan ini termasuklah Raja Muda, Tengku Laksamana dan Tengku Bendahara.
- Pemerintahan kerajaan negeri dijalankan bersama-sama Majlis Mesyuarat Kerajaan.

Panji Diraja Selangor

Keris Panjang Beruk Berayun

(Sumber: *Pertabalan dan Kemahkotaan Duli Yang Maha Mulia Sultan Selangor Ke-IX*, Shah Alam: Lembaga Muzium Selangor, 2007, hlm. 39)

Sistem Pembesar Empat Lipatan yang diamalkan dalam Kesultanan Melayu Melaka diwarisi oleh Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor. Namun begitu, sistem ini disesuaikan mengikut acuan dan keperluan setiap negeri.

Agama Islam dalam Pemerintahan

Kesultanan Melayu Melaka terkenal sebagai pusat penyebaran agama Islam. Tradisi keagamaan ini diwarisi oleh negeri-negeri Melayu yang lain. Islam menjadi agama utama di setiap negeri yang beraja. Malahan, agama Islam kini termaktub dalam Perlembagaan Malaysia sebagai agama Persekutuan.

Keutamaan agama Islam dalam Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor dapat dilihat dengan jelas melalui perkara yang berikut:

- Sultan merupakan ketua agama bagi setiap negerinya. Kedudukan ini diperihalkan dengan jelas dalam Perlembagaan Persekutuan dan Undang-Undang Tubuh Kerajaan Negeri.
- Institusi agama berperanan penting di setiap negeri dan bidang kuasa mereka mestilah dihormati. Misalnya, peranan mufti, kadi, mahkamah syariah dan Jabatan Agama Islam.
- Institusi kesultanan mempunyai ikatan yang rapat dengan institusi agama. Tokoh-tokoh agama berperanan dalam pentadbiran istana dan negeri. Misalnya, di negeri Selangor, mufti merupakan anggota Dewan di-Raja.
- Sultan juga bertanggungjawab dalam mendaulatkan syiar Islam. Misalnya, tauliah penceramah agama dikeluarkan oleh pejabat istana setelah ditandatangani oleh sultan.

Masjid Negeri Selangor merupakan simbol agama negeri.

Agama menjadi panduan membentuk masyarakat yang bersihsiah dan berakhlak mulia. Amalan agama Islam dalam pemerintahan membuktikan kepentingan amalan beragama di negara ini.

Amalan beragama membawa kepada kesejahteraan negara. Bincangkan.

Aktiviti

"Lawatan ke Galeri" (Gallery Walk)

Tengkolok Sultan Pahang

Tengkolok Sultan Perak

Tengkolok Sultan Terengganu

Tengkolok Sultan Selangor

1. Secara berkumpulan, murid akan membandingkan tengkolok diraja di setiap negeri.
2. Dengan bimbingan guru, setiap kumpulan akan menghasilkan replika tengkolok diraja. Hasil tugas dipamerkan di dalam kelas.
3. Setiap kumpulan akan berbincang hasil kerja rakan-rakan yang lain.

Perundangan

Undang-undang digubal bagi mengawal kehidupan bermasyarakat. *Hukum Kanun Melaka* menjadi asas kepada kelahiran undang-undang bertulis negeri-negeri Melayu yang lain seperti *Hukum Kanun Pahang* dan *Undang-Undang 99 Perak*. Warisan *Hukum Kanun Melaka* terbukti dalam fasal-fasal berhubung peraturan dan larangan istana, kekeluargaan Islam, jenayah, hutang-piutang dan hukum jual beli.

Hukum Kanun Pahang
Digubal semasa pemerintahan Sultan Abdul Ghafur Muhiyuddin Syah (1592-1614) dan mengandungi 92 fasal.

(Sumber: Pusat Manuskrip Melayu, Perpustakaan Negara Malaysia)

Undang-Undang 99 Perak
Digunakan semasa pemerintahan Sultan Iskandar Dzulkarnain (1752-1765), berbentuk soal jawab, mengandungi 99 soalan dan jawapan.

(Sumber: Pusat Manuskrip Melayu, Perpustakaan Negara Malaysia)

Perkembangan politik dan sosioekonomi menyebabkan berlaku perubahan dalam aspek perundangan. Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor menggubal pula Undang-Undang Tubuh Kerajaan Negeri bagi menyesuaikan perubahan tersebut. Undang-undang yang dihasilkan melengkapkan lagi sistem pemerintahan dan sistem kesultanan sesebuah negeri. Oleh itu, sebagai warganegara yang bertanggungjawab kita perlu mematuhi undang-undang dan peraturan yang terdapat di negara ini.

Cerna Minda

Nyatakan nama undang-undang bertulis Kesultanan Pahang dan Kesultanan Perak.

Bincangkan kesan kepada masyarakat jika sesebuah kerajaan tidak mempunyai sistem perundangan.

Aktiviti "Kumpulan Pelangi" (Rainbow Groups)

1. Murid-murid dibahagikan kepada empat kumpulan utama.
2. Setiap kumpulan akan berbincang dan mencari maklumat tentang kandungan Undang-Undang Tubuh Negeri di bawah dengan menggunakan pelbagai sumber.
3. Selepas berbincang, bina kumpulan yang baharu.
4. Setiap ahli kumpulan akan menyatakan hasil perbincangan daripada kumpulan asal kepada ahli kumpulan yang baharu secara bergilir-gilir.

**Undang-Undang Tubuh
Kerajaan Pahang**
Diperkenalkan pada
1 Februari 1948 semasa
pemerintahan Sultan Abu
Bakar.

**Undang-Undang Tubuh
Kerajaan Negeri Perak**
Diperkenalkan pada 1 Februari
1948 semasa pemerintahan
Sultan Abdul Aziz Al-Mu'tasim
Billah.

**Undang-Undang Bagi Diri
Kerajaan Negeri Terengganu**
Dikenali sebagai *Itqan
al-muluk bi ta'dil al-suluk*.
Diperkenalkan pada
2 November 1911 ketika
pemerintahan Sultan Zainal
Abidin III.

**Undang-Undang Tubuh
Kerajaan Selangor**
Diperkenalkan pada
1 Februari 1948 semasa
pemerintahan Sultan
Hishamudin Alam Shah
Al-Haj.

Adat Istiadat

Adat istiadat ialah aturan dan perbuatan yang telah lazim dilakukan sejak sekian lama. Istiadat turut melibatkan upacara tertentu. Adat istiadat merupakan identiti dan keunikan warisan Kesultanan Melayu. Antara adat istiadat ini termasuklah adat keputeraan, adat perkahwinan, istiadat pertabalan, istiadat pengurniaan darjah kebesaran dan istiadat pemakaman.

Adat Keputeraan

Adat ini melibatkan upacara:

- Melenggang perut ketika kandungan berusia tujuh bulan untuk membetulkan kedudukan bayi di dalam perut ibu bagi memudahkan proses kelahiran.
- Bayi diperdengarkan azan sebaik sahaja dilahirkan.
- Bercukur, apabila putera atau puteri berusia tujuh hari.
- Berendoi, iaitu meletakkan bayi di dalam buaian dan diperdengarkan alunan marhaban.

Buaian untuk adat berendoi bayi.

Adat Perkahwinan

Majlis perkahwinan diraja melalui proses adat istiadat yang tersusun meliputi:

- Merisik
- Meminang
- Bertunang
- Berinai besar (malam sebelum majlis perkahwinan).
- Khatam al-Quran.
- Pemikahan
- Persandingan dan bertepung tawar.
- Santap beradab.
- Bersiram di atas panca persada.

Istiadat persandingan diraja di atas pelamin.

Istiadat Pemakaman

Istiadat ini meliputi:

- Tempoh berkabung bergantung pada pihak istana.
- Pihak istana memberikan sedekah kepada rakyat dalam tempoh perkabungan.
- Usungan disediakan untuk mengangkat jenazah ke tempat perkaman dikenali sebagai Seraja Diraja.
- Setelah jenazah dimakamkan, nobat tidak akan dimainkan untuk tempoh tertentu.

Seraja Diraja sedang diarak ke tempat pemakaman.

Adat istiadat yang diamalkan oleh Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor merupakan warisan yang disesuaikan daripada Kesultanan Melayu Melaka. Keunikan adat ini menjadi lambang kedudukan yang istimewa golongan diraja dan institusi Kesultanan Melayu. Adat istiadat ini juga merupakan warisan budaya Melayu yang sangat bernilai dan wajar dipelihara.

Tahukah Anda?

Tempoh perkabungan bergantung pada setiap negeri dan kemangkatan raja-raja tertentu. Contohnya, tempoh perkabungan yang ditetapkan oleh kerajaan Negeri Selangor semasa kemangkatan Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah pada tahun 2001 adalah untuk tempoh 40 hari. Kerajaan Negeri Perak pula mengumumkan tempoh perkabungan semasa kemangkatan Sultan Azlan Muhibbuddin Shah pada tahun 2014 selama 100 hari.

Cerna Minda

Nyatakan adat-adat yang dilaksanakan secara tertib dalam sesebuah perkahwinan diraja.

Persuratan

Tradisi persuratan Kesultanan Melayu Melaka diwarisi oleh negeri-negeri Melayu yang lain. Antara persuratan negeri Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor yang masyhur termasuklah karya sejarah, agama, perubatan dan sastera rakyat.

Karya Sejarah

Hikayat Pahang

- *Hikayat Pahang* dikarang oleh Haji Muhammad Nor, mengisahkan sejarah Kesultanan Pahang abad ke-19.

Misa Melayu

- *Misa Melayu*, dikarang oleh Raja Chulan mengisahkan sejarah Kesultanan Perak abad ke-18.

Syair Tawarikh Zainal Abidin Ketiga

- *Syair Tawarikh Zainal Abidin Ketiga* karangan Tengku Dalam Kalthum mengisahkan sejarah Kesultanan Terengganu abad ke-19 dan ke-20.

Kenang-Kenangan Selangor

- *Kenang-Kenangan Selangor*, dikarang oleh Wan Muhamad Amin mengisahkan sejarah Kesultanan Selangor abad ke-19 dan ke-20.

(Sumber: Koleksi Mardiana Nordin, 2017)

Kepelbagaian jenis karya yang ditulis menunjukkan berkembangnya pengetahuan masyarakat dan kesedaran untuk memelihara warisan Kesultanan Melayu. Perkembangan tradisi persuratan ini turut memperkukuh kedudukan bahasa Melayu dan penggunaan tulisan Jawi.

Karya Perubatan

Kitab Tib, disalin oleh Haji Mahmud al-Jawi, di Terengganu pada tahun 1819.

Kitab Tib

(Sumber: Koleksi Mardiana Nordin, 2017)

Sastera Rakyat

Hikayat Sang Kancil, cerita teladan dan jenaka yang berasaskan manuskrip *Hikayat Pelandok Jenaka* dibukukan oleh Daeng Abdul Hamid dari Perak. Karya ini mengandungi 20 buah cerita.

Hikayat Pelandok Jenaka

Hikayat Isma Yatim dibukukan oleh Tengku Ampuan Mariam permaisuri Terengganu.

Hikayat Isma Yatim

(Sumber: Koleksi Mardiana Nordin, 2017)

Apakah jenis-jenis karya persuratan yang dihasilkan oleh masyarakat negara kita hari ini?

Ekonomi

Kegemilangan sistem ekonomi Kesultanan Melayu Melaka telah diteruskan oleh Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor sehingga membawa kepada kemakmuran kesultanan masing-masing.

Pelabuhan

- Aktiviti perdagangan dijalankan melalui pelabuhan. Kesultanan Perak dan Selangor memiliki kelebihan kedudukan yang strategik di Selat Melaka. Pelabuhan Kuala Selangor dan Pangkalan Batu di Selangor serta pelabuhan Kuala Sungai Perak menjadi pusat perdagangan yang aktif pada abad ke-17 hingga ke-19. Antara hasil dagangan utama termasuklah bijih timah. Kuala Terengganu pula merupakan pelabuhan entrepot pada abad ke-18. Barang yang didagangkan di pelabuhan ini ialah emas, bijih timah, kain sutera, senjata, gula dan hasil hutan.
- Pelabuhan tersebut diuruskan oleh syahbandar dan pegawai pelabuhan yang lain. Sistem cukai yang cekap dilaksanakan bagi memastikan perdagangan berjalan lancar.

Ekonomi Sara Diri dan Jual Beli

- Ekonomi sara diri seperti pertanian, penternakan, perlombongan, mengutip hasil hutan dan perikanan dijalankan bagi menampung keperluan harian dan lebihannya untuk dijual.
- Perlombongan bijih timah merupakan kegiatan ekonomi yang utama di Selangor dan Perak. Masyarakat di Selangor juga mengusahakan tanaman padi dan tanaman sampingan seperti buah-buahan dan sayur-sayuran. Manakala masyarakat di Perak merupakan antara pengusaha utama hasil hutan seperti rotan, sumbu badak dan kayu-kayan pada abad ke-17 dan ke-18. Pada abad ke-18, negeri Terengganu mengusahakan tanaman lada hitam dan perlombongan emas.

Tanaman padi di Selangor.
(Sumber: Cheah Jin Seng, *Selangor: 300 Early Postcards*, Kuala Lumpur: Editions Didier Millet, 2011, hlm. 175)

Mata Wang

- Negeri Perak terkenal dengan mata wang bongkah timah yang dinamakan bidor sejak abad ke-17.
- Mata wang pitis yang diperbuat daripada timah digunakan di Pahang mulai pemerintahan Sultan Muhammad Shah. Manakala mata wang tampang digunakan pada abad ke-19.
- Di Terengganu, Sultan Zainal Abidin I memperkenalkan mata wang berupa kupang emas. Selain itu, terdapat mata wang pitis.
- Di Selangor, turut ditemukan mata wang syiling yang digunakan semasa pemerintahan Sultan Ibrahim Shah.

Mata wang tampang.

(Sumber: *Historical Roots of Islamic Finance in Malaysia from the pre-Islamic Era until 1983*, Kuala Lumpur: ISRA dan Maybank Islamic, 2014, hlm. 43)

Kesultanan Melayu Melaka mewariskan banyak aspek dalam kehidupan masyarakat. Kesultanan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor pula memelihara warisan tersebut dan memperkayakannya sehingga membentuk identiti negara yang menjadi kebanggaan rakyat hari ini.

Imbas Kembali

Kesultanan Melayu Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor

Pengasasan
Kesultanan
Pahang,
Perak,
Terengganu
dan Selangor

- Kesultanan Pahang
- Kesultanan Perak
- Kesultanan Terengganu
- Kesultanan Selangor

Warisan
Kesultanan
Melayu
Melaka di
Pahang, Perak,
Terengganu dan
Selangor

- Sistem Pemerintahan
- Agama Islam dalam Pemerintahan
- Perundangan
- Adat Istiadat
- Persuratan
- Ekonomi

Bab ini telah membincangkan pengasasan Kesultanan Melayu Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor. Keempat-empat negeri ini merupakan kelangsungan daripada Kesultanan Melayu Melaka. Pemahaman terhadap perbincangan bab ini dapat menjadikan kita sebagai warganegara yang mentaati raja dan pemimpin serta berbangga dengan warisan negara. Keunikan sistem kesultanan yang dapat dilihat di negeri tersebut turut dimiliki oleh negeri Melayu lain seperti Kedah, Kelantan, Negeri Sembilan dan Perlis yang akan dibincangkan pada bab seterusnya.

Pemahaman dan Pemikiran Kritis

1. Pengasasan Kesultanan Terengganu berkait rapat dengan Kesultanan Johor Riau.

Antara berikut yang manakah berkaitan dengan pernyataan di atas?

- A. Pembesar wakil pemerintah Johor Riau.
 - B. Waris Raja Patani yang menguasai Johor Riau.
 - C. Putera Sultan Johor Riau berketurunan laksamana.
 - D. Keluarga diraja daripada susur galur bendahara Johor Riau.
2. Siapakah dua orang pembesar tempatan yang memohon pertabalan waris Kesultanan Melayu Melaka sebagai Sultan Perak?
- I. Tun Saban
 - II. Tok Temong
 - III. Raja Muzaffar
 - IV. Nakhoda Kassim
- A. I dan II
 - B. II dan III
 - C. III dan IV
 - D. I dan IV

3. Kesultanan Selangor diasaskan pada tahun 1766.

Antara berikut, yang manakah berkaitan dengan pernyataan di atas?

- A. Pemerintah tempatan yang diiktiraf.
 - B. Pembesar yang dilantik oleh Sultan Johor.
 - C. Putera Bugis yang memenangi peperangan.
 - D. Pertabalan kerabat Bugis oleh Sultan Perak.
- 4.

Gambar menunjukkan Istana Maziah, Terengganu dahulu dan kini. Berdasarkan gambar di atas, jawab soalan yang berikut:

- (a) Apakah peranan istana?
- (b) Senaraikan bandar diraja di negara kita.
- (c) Bincangkan kepentingan memelihara dan memulihara istana diraja. 🍌

Pemahaman dan Pemikiran Kritis

5. Susun peristiwa berikut dengan mencatatkan nombor 1 hingga 5 mengikut kronologi.

Sultan Zainal Abidin I mendirikan pusat pemerintahan Terengganu di Tanjung Baru, Kuala Berang.

Undang-Undang Bagi Diri Kerajaan Terengganu yang dikenali sebagai *Itqan al-muluk bi ta'dil al-suluk* digubal.

Raja Zainal dijadikan anak angkat oleh Raja Patani yang digelar Nang Chayam.

Tun Zainal Abidin mengasaskan Kesultanan Terengganu pada tahun 1708 dengan gelaran Sultan Zainal Abidin I.

Tun Zainal Abidin berangkat ke Terengganu diiringi oleh 80 orang keluarga Patani.

6. Tradisi persuratan Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor diwarisi sejak Kesultanan Melayu Melaka.

Berdasarkan maklumat di atas, jawab soalan yang berikut:

- Senaraikan jenis karya persuratan tersebut.
- Apakah kepentingan karya sastra rakyat? 🧠
- Pada pendapat anda, bagaimanakah karya penulisan di negara kita dapat dibawa ke peringkat antarabangsa? 🧠

7. Lihat peta negeri Pahang, Perak, Terengganu dan Selangor di bawah.

- Labelkan pusat pemerintahan terawal setiap kesultanan.
- Pada pendapat anda, mengapakah pusat-pusat pentadbiran kerajaan Melayu sentiasa berubah? 🧠
- Cadangkan strategi lain yang boleh digunakan untuk memantapkan pentadbiran kerajaan. 🧠

Cakna dan Cerminan Sejarah

Nilai, Patriotisme dan Iktibar

- Apabila mengetahui sejarah pengasasan Kesultanan Melayu, kita dapat menghargai warisan tradisi dan budaya bangsa.
- Pengetahuan sejarah pengasasan dan warisan Kesultanan Melayu dapat mengukuhkan jati diri bangsa.
- Kita harus bertanggungjawab mempertahankan warisan Kesultanan Melayu untuk memelihara identiti negara bangsa kita.

Diri dan Keluarga

Kita perlu memahami salasilah keluarga supaya kita bertanggungjawab dan mengukuhkan ikatan kekeluargaan demi maruah keluarga.

Negara

Kita akan bersifat lebih terbuka setelah mengetahui sejarah Kesultanan Melayu tersebut. Oleh itu, secara tidak langsung dapat memupuk perasaan sayang terhadap negara dan sentiasa berusaha untuk mempertahankan kedaulatan negara.

Istana Negara merupakan kediaman rasmi Yang di-Pertuan Agong yang menjadi simbol pengekal sistem beraja yang diwarisi daripada sistem kesultanan negeri-negeri Melayu.

(Sumber: Koleksi DBP, 2015)